

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83152,Czaki-Csaky-de-Kerestszegh-Franciszek-Florian.html>
2022-09-30, 21:08

Czaki (Csaky de Kerestszegh) Franciszek Florian

CZAKI (Csaky de Kerestszegh) Franciszek Florian (zm. 1772), kartograf i projektant kanałów. Był potomkiem znakomitej rodziny węgierskiej. Jego domniemany ojciec hrabia Michał (1676–1757), zwolennik Franciszka II Rakoczego, miał od 1716 osiaść w Polsce i był zapewne związany z dworem saskim hrabiów Brühlów.

Sądzi się (K. Buczek), że wykształcenie inżynierskie Cz. uzyskał w Saksonii, gdzie miał także być kapitanem artylerii saskiej (1764). W czasie pracy w Rzeczypospolitej (podobno od 1745) posługiwał się przeważnie językiem francuskim, a polskiego nie zdołał opanować. Z pewnością ożenił się w Polsce z Wołynianką Elżbietą z Nowodworskich, co zdaje się przemawiać za tym, iż w był wtedy szlachcicem Korony. Z faktu, że pierwsze dane o sporządzonych przez Cz. mapach datowane są na 1760 wnosić można, iż pracę nad nimi rozpoczął co najmniej piętnaście lat wcześniej. Przemawiają za tym też inne przekazy: Jan Maurycy hrabia Brühl co najmniej od 1740 kompletował mapy do atlasu Sarmacji. Rzec została przerwana po jego zgonie w 1755, kiedy była na ukończeniu. Kolejna znana data to 1760, gdy Cz. został przyjęty na służbę księcia J.A. Jabłonowskiego, który od dawna pracował nad nową mapą Rzeczypospolitej, a jego nowo pozyskany kartograf znany był wówczas z wysokich kwalifikacji, m.in. z mapy okolic Warszawy w skali 1:70 000 (ocalał rękopis), drukowanej mapy Spisza w skali 1:170 000, dedykowanej tamtejszemu staroście hrabiemu H. Brühlowi (rytowana w miedzi) oraz 12-arkuszowej mapy Wisły w skali ok 1:180 000. Przed 1760 lub później Cz. sporządził inne – dziś zaginione – mapy województw koronnych (z nich ogłoszono anonimowo w Paryżu w 1760 tylko część mapy Wołynia). Wszystkie te mapy zostały sporządzone w całości na zdjęciach terenowych.

Dla Jabłonowskiego Cz. pracował do 1764. Opuszczając chlebodawcę zabrał 200 sporządzonych przez siebie map, które sprzedał Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu (później je zwrócono). Podjął wówczas pracę na dworze królewskim, gdzie w 1765 został mianowany kapitanem artylerii koronnej. Zamieszkał na zamku, mając od 1768 potwierdzoną nobilitację. Dla Komisji Skarbowej sporządzał mapy szczegółowe doliny Wisły, okolic Bydgoszczy i inne. Dla Komisji przygotował również w 1766 projekt połączenia kanałem rzek Noteć i Brda. W 1766–72 jeździł na Litwę w celu kompletowania materiału do map województw sporządzanych przez K. de Perthéesa. Materiały Cz. wykorzystali w swych mapach także T.F. von Pfau i J.A. Rizzi-Zannoni. Pracował nad planami Niemna przy powstawaniu projektu regulacji rzeki (1768). Około 1770 sporządził dla króla mapę ekonomii brzeskiej. Wtedy też opracował projekt kanału łączącego Pinę z Muchawcem (później Kanał Królewski).

Jedyna drukowana mapa Cz. *Tabula particularis praefecturae Scepusiensis seu partis Scepusii, quae Polonorum juris est illisque vernacula lingua Spisz seu Starostwo Spiskie, Germanis vero Zips dicitur...* (ok. 1760) jest ważnym źródłem historycznym (wykorzystywano ją w sporze węgiersko-galicyskim o Morskie Oko na przełomie XIX i XX w.). Była ona we fragmentach wielokrotnie reprodukowana z uwagi na kopczykami oznaczone Tatry.

Inne mapy to: *Plan de la situation de Varsovie et de ses environs* (1760), kolorowana, pozostała w rękopisie, oraz *Carte géographique de la Vistula* w skali ok. 1:180 000, w istocie mapa topograficzna (sieć rzeczna, lasy, królewszczyzny itp.), kolorowana. Treść tych map wykorzystali do swoich prac inni ówczesni kartografowie królewscy, zwłaszcza Perthées.

Cz. zdaniem B. Olszewicza należał do najwybitniejszych kartografów w Rzeczypospolitej w XVIII w. Jego prace inżynierskie w okolicy Bydgoszczy i na Polesiu stały się w przyszłości materiałem wyjściowym do realizacji budowy kanałów Bydgoskiego i Królewskiego.

PSB (K. Buczek).

E.B. Olszewicz: *Kartografia polska VIII XVIII wieku. Przegląd chronologiczno-bibliograficzny*, oprac. W. Wernerowa i J. Ostrowski, Warszawa 2003, indeks.

Zbigniew Wójcik

[Poprzedni](#)
[Następny](#)